

Кристіан ЦОМПЛЯК

/ професор конституційного права Вроцлавського Університету (Польща); Віце-президент Польської Асоціації конституційного права; професор університету Караганди (Казахстан), Ліми (Перу), Університету SGT (Гурґаон, Індія); член наукової ради Міжнародної Академії конституційного права в Тунісі (Туніс).

СТОЛИЦІ ДЕРЖАВ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ПРОБЛЕМА

ABSTRACT

The article is devoted to problems of constitutional and legal provisions on regulation, status and official definition of a capital in modern states.

Based on the analysis of the provisions of the constitutions of a number of states the author draws conclusions about the kinds of constitutional recognition of the official status of the capital.

The object of the study is the capital of the states that are on different continents and exist in circumstances of different legal systems.

Based on the analysis of the relevant constitutional provisions, the author identifies the constitution that bypass reference to the state capital; 'Classic' provision on capital; provision of 'moving' capital and constitutions, admitting simultaneous existence of the two capitals.

Keywords: *constitution, capital of the state, the name of the state.*

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемам конституційно-правового закріплення (регулювання), статусу та офіційного визначення столиці в сучасних державах. На основі проведеного аналізу положень конституцій цілого ряду держав автор робить висновки про різновиди конституційного закріплення офіційного статусу столиць. Об'єктом дослідження є столиці держав, що знаходяться на різних континентах та існують в умовах відмінних правових систем. Виходячи з аналізу відповідних конституційних положень, автор виділяє конституції, що оминають згадку про столицю держави; «класичні» положення про столицю; положення про «рухомі» столиці, а також конституції, що допускають існування одночасно двох столиць.

Ключові слова: *конституція; столиця держави; назва держави.*

Висвітлена у статті тематика належить до маргінальних конституційних проблем. Доказом цього є, наприклад, кількість сторінок, присвячених даній тематиці у відомих коментарях до діючої Конституції РП. У п'ятитомних коментарях, виданих видавництвом Сейму РП, автор зауважень до ст. 29 нашого основного закону, в якій йдеться про визначення Варшави столицею Польщі, присвятив даній статті не більше ніж півсторінки. Це чи не найкоротший коментар до статті в цьому великому, збірному документі. Також в дуже авторитетному коментарі до конституції Польщі, виданому під редакцією Яна Боця, його автор описав згадане вище положення одним складним реченням. Подібна ситуація спостерігалась в іноземних коментарях стосовно конституційних регулювань у даній сфері [1].

Вивчення даної тематика є, певною мірою, даниною поваги до вельмишановного професора Яна Боця. Складно собі уявити Меморіальну книгу, присвячену цьому заслуженому керівникові Вроцлавського університету, який любив братися за цікаві теми і проблеми, автору «Юридичного словника складних виразів» — без тексту, що порушує незвичні, і, на перший погляд, незначні, дургорядні проблеми.

З іншої точки зору, мій приклад є дещо «боцьоватий» (я вірю, що професор вибачить мені таке визначення). Однак, тут ми керуємось орфографією і синтаксисом польської мови. На фоні домінуючої повсюдно англійської мови ця стаття є спробою відновлення належного, або, як сьогодні модно говорити, гідного місця польської мови. Використана у статті географічна термінологія може видатися занадто радикальною [2]. Проте, як говорять спортивні коментатори, найкращою формою оборони є напад. До таких дій мене зобов'язує Закон про польську мову. Щоправда, за законом не обов'язково дотримуватись правил польської мови, якщо йдеться про власні назви, але й і не заборонено.

Методичні і термінологічні примітки

У статті було взято до уваги всі конституції країн світу, що діють з 1 березня 2009 року. Таких конституцій 193. Стільки ж країн є на сьогоднішній день членами ООН. Кожна з них має документ, який можна назвати конституцією країни. Навіть *sui generis* держава-місто Ватикан [3], окрім доку-

ментів (законів), які стосуються устрою, має ще основний закон, тобто конституцію від 26 листопада 2000 року. У Сполученому Королівстві Великої Британії довгий список конституційних документів очолює Велика хартія вольностей, прийнята в 2015 році. В Ізраїлі одинадцять основним законам передують Декларація незалежності Ізраїлю, підписана 14 травня 1948 року, а завершують їх два закони, прийняті в 1994 році — «Основний закон про свободу діяльності» та «Основний закон про гідність і свободу людини». Навіть Саудівська Аравія, яка серед вказаних вище країн вважається країною без конституції, має такого роду документ у вигляді т. зв. Основної системи від 1 березня 1992 року, тобто Постанову А/90 короля Фахда Ібн Абдул-Азіза Аль Сауда від 28 серпня 1412 року за місцевим мусульманським календарем.

В інших державах також доволі часто подібні документи не називають конституцією. У ФРН діє Основний Закон від 23 травня 1949 року. В Голландії теж маємо справу з Основним Законом (*Grondwet*), а не, як доволі часто неточно перекладають його назву, з конституцією. Основний Закон, а не Конституція, діє, зокрема, в Суринамі. У Лівії подібного роду документом є Прокламація, прийнята 11 грудня 1969 року. В Російській Федерації визначення «основний закон» є синонімом «конституції» [4]. Цей список можна було б продовжити і звести це у т. зв. конституційний блок. Слід зазначити, що у Франції, наприклад, окрім Конституції, прийнятої у 1958 році, до основного закону V Республіки входять, зокрема, Декларація прав людини і громадянина 1789 року, Вступ до Конституції 1946 року і Хартія навколишнього середовища 2004 року.

Окрім назв держав, найбільші проблеми породжує прийняття єдиної термінології стосовно назв столиць. З одного боку, назва держави та її столиці традиційно перекладалися на польську мову з дотриманням польської ономастологічної традиції. Наприклад, столицю Литви називають польською «Wilno» (Вільно), а литовською ця назва звучить як «Vilnius» (Вільнюс). На сьогоднішній день не дуже схвалюється тенденція використання назв мовою оригіналу. Наприклад, якби ми були послідовними в своїх діях і дотримувалися цієї тенденції, ми б отримали наступні дивні назви: «Рома» замість «Рим», «Паріс» замість «Париж», «Ландан»-«Лондон», «Вієн»-«Відень». Що стосується більшості назв столиць, особливо неєвро-

пейських країн, для них не існує не лише традиції їх перекладу, але й також єдиних правил їх написання. Винятком є, мабуть, лише Пекін та Єрусалим, хоча і тут спостерігаються нововведення: Beijing, Gerusalemе. Те саме стосується назв держав, які в польській мові можуть вживатись мовою оригіналу або в польській транскрипції: «Qatar» або «Katar», «Moldova» чи «Mołdawia». У своїх дослідженнях, коли мова йде про географічні назви місьць та міст, ми керуємось лише польськими традиціями написання і правилами орфографії: всі назви англійською мовою ми намагаємось полонізувати. Внаслідок такого процесу полонізації замість «Vanuatu» ми отримуємо «Wanuatu» (Республіка Вануату), а «S. Tome» стає в нас «Św. Tomaszem» (св. Фомаю). У рамках щоденної роботи ми відмовляємось від повних, іноді дуже довгих, офіційних назв. Наприклад, замість офіційної назви Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії ми використовуємо Об'єднане Королівство, а Лівія замість Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Республіка чи Іспанія замість офіційної назви Королівство Іспанія. Більшість офіційних назв супроводжується визначенням форми організації державної влади: республіка, федерація, султанат і т. д. Саме з цієї причини Мексика в офіційній, конституційній номенклатурі називається Сполученими Штатами Мексики, а Венесуела — Боліварською Республікою Венесуелою.

Конституції, що оминають столиці власних держав

Приблизно в 1/3 вивчених і проаналізованих конституціях країн світу немає жодної згадки про столицю держави. Дуже характерною є відсутність подібної інформації в Конституції Франції 1958 року. Без огляду на те, що в ст. 2 широко представлено вся проблематика стосовно державних символів, Париж як столиця Франції не згадується жодного разу [5, С. 121]. Цікавим і доволі кумедним прикладом є держава-місто Ватикан. З одного боку, в його назві одночасно міститься вказівка на столицю держави. З іншого ж боку, можна доводити, що його відповідною столицею — «центром» Ватикану є Римська (папська) Курія. Це ряд центральних установ, що здійснюють управління католицькою церквою, тобто, це зосередження державних органів влади Святого Престолу.

Доволі часто ми маємо справу з опосередкованим згадуванням столиць держав у конституціях. Якщо столиця згадується *eo nomine* в основному законі, тобто, згадується лише назва міста, то це абсолютно не підтверджує чи підтверджує статус міста як столиці держави. Так ситуація виглядає в Ісландії, Ірландії та в Тунісі. В Ірландії офіційною резиденцією президента Республіки є місто Дублін («або його околиці» — *sic!*). У цьому місті зобов'язані проводити свої засідання також палати парламенту («або в околицях міста» — *sic!*). В Ісландії обидва типи згаданих вище органів влади, а також Рада Міністрів розташовані або засідають в місті Рейк'явік. Згідно з Конституцією Латвії засідання Сейму повинні відбуватись в місті Рига, а в Республіці Кіпр резиденція Верховного Суду і Конституційного Трибуналу повинні знаходитись в столиці.

Перше засідання Законодавчих Зборів Сальвадору нового скликання повинно відбуватись в столиці (при цьому, назва столиці не вказується). В Швеції, натомість, назва столиці з'являється у випадку проведення надзвичайного засідання парламенту у зв'язку з війною чи існуванням військової загрози, оскільки саме тоді Голова парламенту зобов'язаний скликати Riksdag на сесію, але «місце її проведення, за його рішенням, може бути інше, ніж Стокгольм». В Голландії про столицю ми довідуємось зі ст. 32, де згадується про одну її функцію, а саме: «При здійсненні передачі влади, Король складає присягу під час відкритого засідання обох палат парламенту в столиці — Амстердамі»¹.

Про Лондон, столицю Великої Британії, ми можемо офіційно довідатись за умови, що Акт про виступу владу Великого Лондону 1999 року ми визнаємо складовою частиною конституції даної країни. Про столицю Намібії можна взнати опосередковано, оскільки у відповідній статті Конституції сказано лише, що «Віндгук є резиденцією центрального уряду». Наприкінці минулого року, в рамках

¹ Резиденція Королівського двору, парламенту, уряду (міністерств), Верховного Суду або Ради Штату Голландії знаходяться в Гаазі. Однак, це не вказано в Конституції. Іноді інша резиденція стосується одного або найвищого чи центрального органу влади. В Росії резиденцією Конституційного Суду є місто Санкт-Петербург, а в Чеській Республіці — місто Брно. В Німеччині така «розкиданість» охоплює також Федеральний Конституційний Суд (Карлсруе) та інші федеральні установи: Банк (Франкфурт), Статистичне Управління і Кримінальне Бюро (Вісбаден), Федеральний суд з трудових спорів (Кассель) і т. д. Саме тому З. Рикель (оп. цит. с. 107) говорить про поділені столиці (згідно з конституцією та фактичні)

реформування Конституції Казахстану, ст. 2 документу було доповнено положенням про визнання Астани столицею країни.

Типові положення про столицю

Конституційні положення щодо столиці держави знаходяться, зазвичай, на початку тексту Конституції, в її першому розділі чи частині. Іноді це може бути перша стаття, як, наприклад, в Конституції Оману чи Беніну. Є також конституції, в яких столиця держави згадується в останній (конституція Китаю чи В'єтнаму) або в передостанній статті (конституція Лаосу). Є й такі конституції, хоча їх небагато, в яких положення щодо столиці знаходяться в середній частині тексту Основного Закону. Такі положення мають конституції Ефіопії (ст. 49 Розділ III), Індія (ст. 233AA-239AB в частині VI Розділ VI), Колумбія (ст. 322 в назві частини XI Розділ IV), Люксембургу (ст. 109 Розділ X), Мозамбіку (ст. 197 частина IV), М'янми (ст. 193 Розділ XIV) чи Росії (ст. 70 в частині II).

Стандартна конституційна норма, присвячена столиці, обмежується, зазвичай, ствердженням на зразок ст. 29 нашого Основного закону: «Столицею Польської Республіки є місто Варшава». У багатьох конституціях ця норма може бути дещо модифікованою або розширеною. Наприклад, можна додати інформацію, що мова йде про місто, як в ст. 21 Конституції Афганістану: «Столицею Афганістану є місто Кабул», або навіть як в Конституції Румунії — інформацію про «відокремлене місто». В Основному Законі Литви йде мова про «одвічну історичну столицю». Іноді в конституції додається інформація, що йдеться про «столицю держави»: «Андорра-ла-Велья є столицею держави». В Бразилії з визначення з чотирьох слів ми довідемося, що столицею федеральної республіки є Бразилія. Найкоротші визначення ми знайдемо в конституціях Еквадору та Сирії: «Столиця — Кіто» або, відповідно, «Дамаск». У деяких конституціях замість слова «столиця» іноді вживається визначення «столичне місто». Цікавим прикладом може бути столиця Мальдів, яка є «островом» Мале, або Республіка Кабо-Верде (Республіка Зеленого мису), де столицею є «місто Прая, на острові Сантьягу».

Якщо таке коротке визначення у вигляді одного речення супроводжується другим абзацом або пунктом, то це, найчастіше, вказує на те, що правове становище столиці визначено в законі (Мінськ,

Берлін, Москва, Приштина, Братислава, Улан-Батор, Загреб). Іноді такі стримані, «сухі» визначення можуть мати доповнення, як, наприклад: «представлення інтересів держави в столиці є завданням Федерації» (Берлін) або «столиця має [...] спеціальний адміністративний статус» (Прага), або «владу в Кампалі, що розташована в Буганді, здійснюють центральні органи влади. Адміністративні межі Кампалі визначені законом, а парламент приймає положення щодо управління і розвитку Кампалі як міста-столиці». У Конституції Монголії перед тим, як згадується столиця держави, подається коротке визначення цього типу агломерації. У ст. 13 документу записано, що «столицею держави є місто, в якому розташовані центральні органи влади».

«Рухомі столиці»

Іншим доповненням до лаконічної думки про столицю держави є конституційні положення, які стосуються можливості її тимчасового перенесення. Таке траплялося у результаті названих порізному надзвичайних обставин (виняткових, особливих), або навіть — як в Ірландії — «час від часу», якщо так вирішать палати парламенту. Схожа ситуація склалася у Сальвадорі, різниця лише у тому, що в цій країні не згадується назва столиці. Ст. 122 Конституції говорить, що «Законодавча асамблея збирається у столиці, щоб розпочати свою каденцію, без потреби скликання 1 травня року, в якому її члени були обрані. Вона може переміститися, якщо вирішить, до іншого місця республіки з метою проведення своїх засідань». Вісім конституцій визначило у зрозумілий спосіб столиці своїх держав, вказуючи на них як на місце роботи центральних органів влади, зокрема, парламенту. У разі настання надзвичайних обставин столиця може бути тимчасово перенесена.

У вісьмох країнах конституції передбачили постійну зміну своєї столиці. У Бурунді, Габоні, Йорданії, Катарі, Конго і Сенегалі перенесення столиці країни може відбутися виключно на підставі закону, який іноді називається — як у третій з перелічених країн — спеціальним. Конституції Габону і Конго-Заїру вимагають щодо цього питання згоди виборців, яка висловлюється шляхом загальнонародного голосування. Ці положення не супроводжуються детальнішими вказівками щодо таких особливостей, як місце, час засідання тощо.

У Аргентині, Австралії, Мексиці, Палау та США плани перенесення столиці супроводжуються уточненнями. У чотирьох вищезазначених країнах цей намір був здійснений, у двох із них, з огляду на відкритий характер законодавчих положень, він може бути реалізований наново у будь-який момент. В Австралії проект розташування столиці країни у Новому Південному Уельсі, прописаний у Конституції від 1901 р., був виконаний у 1927 році, коли закінчилося будівництво Канберри. Також була виконана вимога розташування столиці на відстані щонайменше 100 миль від Сіднею — вона знаходиться за 320 км від цього міста. Також конституційний план нещодавно був реалізований у Палау. 7 жовтня 2006 р. найвищі органи влади країни з понад сімнадцятирічним запізненням були перенесені до нової столиці у штаті Мелекеок, що на острові Бабелтуап.

Незважаючи на приписи, згідно яких столицею Венесуели і місцем розташування органів національної влади є Каракас, у конституції вказується, що це не заважає здійснювати владу в інших місцях республіки. У порівнянні з попередньою конституцією, зникло не тільки положення про те, що Каракас є «постійним місцезнаходженням» органів загальнонародної влади, а й запис, який створює можливість тимчасового виконання владних повноважень в інших місцях у країні. Такі законодавчі положення можуть призвести до того, що столиця Венесуели буде «мандрувати країною».

У США та Аргентині столиці також виникли у результаті планової діяльності законодавців. Однак, у випадку Буенос-Айреса і Вашингтону, з огляду на те, що їх не ототожнюють з конкретно названими населеними пунктами, вони у будь-який момент можуть бути перенесені до іншого місця. Так, згідно з Конституцією Аргентини, органи влади, які керують федеральним урядом, «розташовані у місті, яке спеціальним законом Конгресу оголошується столицею республіки, після того, як одні чи більше законодавчі збори провінцій виділять для столиці територію, яка повинна стати федеральною». Також залишається відкритим питання створення столиці США в іншому місці. У конституції США мова йде лише про «округ (який не перевищує десяти квадратних миль), який — будучи виділеним окремим штатами і прийнятим Конгресом — стане місцем перебування правління Сполучених Штатів». Розголосу набула ініціати́ва щодо надання мешканцям столиці США права голосувати на виборах до конгресу [6, С. 144].

У найбільшій латиноамериканській державі Північної Америки пропозиція перенести столицю не дочекалася реалізації. Ст. 44 Конституції Мексики чітко вказує на її нове розташування: Штат Долини Мехіко. Оскільки у Мексиці не існує такого члена Федерації, перенесення не принесло б значних змін, оскільки теперішня столиця — місто Мехіко — розташоване у Долині Мехіко. Це було б формальним перенесенням, яке призвело б до формальних юридично-адміністративних змін, а не фізично-географічних. Це було б перенесенням столиці Мексики до федерального округу, в якому вона і так є, та перейменування його на Штат Долини Мехіко [7, С. 263].

Дві столиці водночас?

Окрім незвичайного законодавства Гондурасу, де конституція каже, що «міста Тегусігальпа і Комаягуа разом становлять столицю республіки», у кількох інших державах також існує певна двоїстість у цій сфері. (Розташування столиці Гондурасу одночасно у двох містах датується вже з 1824 року. Комаягуела має у цій країні дві назви: Комаягуа (Comayagua) та Комаюгуела (Comayagüela) [8, С. 35]. Згідно ст. 49 Конституції Перу, столицею республіки є місто Ліма, в той же час «його історичною столицею є місто Куско». Згідно ст. 7 Конституції Республіки Чорногорії, «адміністративним центром Чорногорії є Подгоріца (ч. 1)», а «столичним містом є Цетинє». Дивне формулювання, що має ознаки мовних розбіжностей, містить конституція Камеруну. З огляду на існування двох офіційних мов у цій країні — англійської та французької — текст конституції відрізняється. У першому мовному варіанті Яунде є «місцезнаходженням державних установ», у той же час французький текст виразно вказує, що «столицею Республіки Камерун є Яунде». Однак, видається, що це радше не розбіжність, чи тим більше не помилка у перекладі. Швидше за все, тут намагалися підкреслити різні аспекти досліджуваного поняття².

Одним з найскладніших випадків столичного дуалізму вважалося донедавна конституційне законодавство Судану. У цій країні, охопленій громадянською війною, діяли дві конституції: тимчасова національна конституція Республіки Судан від 26 липня 2005 року та тимчасова конституція Південного Судану від 2005 року. Ці акти не були взаємовиключними. Вони відображали стан дво-

владдя у державі, який повинен був закінчитися у січні 2011 року, коли у Південному Судані мав відбутись (під наглядом міжнародних спостерігачів) референдум щодо подальшої єдності країни або її поділу. Незважаючи на те, що на той час Тимчасова конституція південної частини цієї найбільшої за площею африканської країни встановила місто Джубу її столицею, згідно ст. 152 Тимчасової національної конституції Республіки Судан «столицею Судану та символом національної єдності, що відображає різноманітність країни» було визначено місто Хартум.

Особливі конституційні положення

У п'ятьох країнах їх столиці є предметом розширених конституційних норм. В Ізраїлі у 1980 році був виданий навіть спеціальний основний закон (який за рангом прирівнювався до конституції) про Єрусалим, столицю «єврейської держави». Чотири статті цього законодавчого акту говорять про неподільність цього міста, його столичне значення у розумінні місцезнаходження найвищих органів державної влади, особливий захист і доступ до святих місць представників різних релігій та принцип постійного розвитку цієї агломерації. Привертає увагу гарантування Єрусалимові «пріоритету у діяльності органів державної влади» та надання «спеціальної субвенції» для забезпечення всестороннього розвитку цього міста.

В Австрії, окрім статті 5 Конституції, яка визначає столичну функцію Відня, йому присвячено у частині четвертій Конституції спеціальний пункт Б. У чотирьох відносно розгорнутих статтях Відень визнано рівним з іншими федеральними землями. У зв'язку з цим віденський муніципалітет отримав статус регіонального (земельного) органу влади: віденська громадська рада була прирівняна до ландтагу (земського парламенту), а бургомістр — до президента ландтагу. У питаннях будівництва і податків найвищими відповідальними установами є спеціальні колегіальні органи міста [9]. Незважаючи на те, що багато законодавчих норм, які стосуються громад, поширюються також на столичну міську владу, з їх повноважень виключено обов'язкові непрямі вибори бургомістра Відня, можливість звільнення вищими органами міських чиновників, які не виконують повноважень виконавчої влади Федерації або її члена, повноваження нагляду Федерації або її складової

частини, а також право притягувати до відповідальності перед Конституційним судом представників міської влади (бургомістра чи депутатів) за невиконання розпоряджень або указів центральних чи земських органів влади.

21 грудня 1999 року до Індійської Конституції, яка не містила окремої норми про столицю, поправкою № 79 було додано дві розлогі статті 239 АА та 239 АБ про Делі. На підставі цих статей, місто, окрім того, що зберегло статус спеціальної території країни, яка підпорядковується безпосередньо центральним органам влади держави, однієї з так званих союзних територій, має серед них найбільший ступінь самостійності. Відповідно до вищезгаданої зміни до Конституції, Національна столична територія Делі, яку офіційно називають також Національною столичною територією, має виконавчу владу, що складається з трьох елементів, та дві інші гілки класичної організаційної тріади держави. Представником президента Республіки є так званий заступник губернатора. Йому допомагає та надає консультації Рада міністрів, на чолі якої стоїть прем'єр-міністр. Прем'єр-міністра та міністрів призначає президент республіки. Вони залишаються на посадах, доки президент їм довіряє. Законодавчу владу здійснює Законодавча асамблея, а судову владу — Високий суд. Другою із семи союзних територій, які мають майже таке ж конституційне становище, як Національна столична територія Делі, є Пудучеррі (до закону про перейменування від 1 жовтня 2006 р. вона називалась на французький манер Пондішері). Однак судочинство цієї території підпорядковується Високому суду штату Мадрас. Інші союзні території не мають тричленної виконавчої влади, а тільки представника Президента Республіки, який там називається адміністратором або головним комісаром. Також вони позбавлені власного законодавчого органу. Їх суди підпорядковуються верховним судам сусідніх штатів [10, С. 258–261].

Привертає увагу також особливе положення цієї поправки щодо повноважень Законодавчої асамблеї Національної столичної території Делі.

2 Певне непорозуміння може також впливати з подвійного найменування столиці Сомалі. Крім Могадішу конституція держави у дужках вказує Хамар. Це наштовхує на думку про другу назву столичного міста. Хамар є центральною частиною столиці Сомалі. Це виглядає так, якби ми написали у нашій конституції: «Столицею Польщі є Варшава (Середмістя)».

Вона має право видавати закони з будь-яких питань, що передбачені для штатів, за винятком питань громадського порядку, поліції та земель. У разі колізії між законом та загальнонаціональним законодавством, чинними вважаються законодавчі акти парламенту, хіба що президент республіки підтвердить закон столичної Законодавчої асамблеї. Якщо виникне розбіжність поглядів між заступником губернатора та виконавчою владою союзної території, спір вирішує Президент Республіки. Членів уряду столичної території Делі призначає глава держави, а не його представник (заступник губернатора). Як зазначається в літературі, мешканці Національної столичної території Делі «бажають або перетворення на один зі штатів Індії, або дотримання чинного законодавства, проте не об'єднання із сусіднім штатом індійської федерації» [11, С. 266].

Розлогою конституційною нормою славиться нігерійське законодавство про так звану Федеральну столичну територію Абуджі³. Окрім двох відносно невеликих частин її статті 3 у I розділі, цьому питанню присвячено 23 розширені статті у VI і VII розділах, а крім цього — друга частина Першого додатку до Конституції. Додаток містить детальний опис, який спирається на географічні координати, розташування і кордони Федеральної столичної території Абуджі. Конституція детально описує повноваження, принципи організації і функціонування в Абуджі трьох столичних судів: високого (загальної юрисдикції) та двох апеляційних — шаріатського та звичаєвого.

Конституційна норма щодо статусу столиці цієї країни характеризується внутрішньою суперечністю. З одного боку, підкреслюється, що до

Федеральної столичної території застосовуються положення Конституції так само, як до штатів Федерації, з другого — усі законодавчі повноваження передаються загальнонаціональному парламенту, а виконавчі — Президенту Республіки [12, С. 58]. Усі землі, що знаходяться на Федеральній столичній території Абуджі, є власністю центральної влади Республіки Нігерія. Глава держави може призначити міністра з питань Федеральної столичної території Абуджі — орган, якого не мають штати. Згідно Конституції, він має повноваження та виконує функції, які доручатиме йому «час від часу» Президент Республіки. Федеральна штатна територія Абуджі має право лише на одного сенатора у порівнянні з трьома, які обираються в окремих штатах.

Конституційна норма щодо столичного статусу Каракасу містить — окрім ознак, згаданих у пункті про рухомі столиці — іншу специфіку. Вона полягає у тому, що до столичної території додається весь сусідній штат Міранда. З метою забезпечення «політично-адміністративної єдності» такої збільшеної і різноманітної агломерації, основний закон вимагає створення «дворівневої системи місцевого уряду». Він повинен забезпечити гармонійний та всебічний розвиток Каракасу, та передусім — «демократичний та партиципативний» характер столичної влади. Питання, чи цей крок був вдалим, досі залишається предметом дискусій у цій країні. Спеціальним законом від 8 березня 2000 р., як вимагає Конституція, було створено «Каракаський столичний округ». Згідно вироку тамтешнього Конституційного суду від 13 грудня 2000 р. «не виникла жодна нова політично-територіальна одиниця», яка ставила б під сумнів основний адміністративний поділ країни [13, С. 406–432].

Кілька прикінцевих зауважень

Перш за все, потрібно відзначити, що кількість країн, які згадують у своїх основних законах про існування столиці, зростає. Це позитивне явище. Приймаючи основні норми про державу, не можна оминати положення про його столицю, так як не можна не згадати у статуті громадської організації, підприємства чи державної установи про їх юридичну адресу. Найчастіше конституційна стаття про столицю є дуже лаконічною, у крайніх випадках вона складається з трьох слів. Якщо ця

3 «Починаючи від села Ізом, що розташоване на 7 градусах східної довготи та на 9 градусах і 15 хвилинах широти провести пряму лінію у західному напрямку до точки прямо на північ від Леху над берегами ріки Кемі; потім провести лінію вздовж 6 градусів і 47,5 хвилини довготи, яка йде на південь, проводячи її поруч із селами Семасу, Зуї і Басса вниз до місця, що знаходиться трохи на захід від міста Андзі; далі провести лінію вздовж паралелі 8 градусів і 27,5 хвилини північної довготи до села Ахінса, яке розташоване на 7 градусах і 6 хвилинах східної довготи (на ріці Канама); потім провести пряму лінію до села Буга на 8 градусах і 30 хвилинах північної широти та 7 градусах і 20 хвилинах східної довготи; далі провести на північ лінію, яка об'єднує села Оду, Карші і Кару. Від Кару лінія повинна проходити вздовж кордону між штатами Нігер та Плато аж до Каву; після цього лінія повинна проходити вздовж кордону між штатами Кадуна та Нігер до точки, що знаходиться прямо на північ від села Бварі; потім лінія йде прямо до села Зуба, а далі прямо до Ізому».

стаття і містить друге речення, то це зазвичай пустослів'я про те, що детальніше про столичне місто розповідь закон. Це призводить до того, що рішення про устрій і функціонування столиць приймають на даний момент парламентські більшості. Законодавчі спори про територіально-адміністративну організацію Варшави є аж надто яскравим прикладом цього.

Із досліджених конституційних норм — окрім вищезгаданої — неможливо вивести якісь суттєві закономірності. Привертає увагу лише велика кількість країн, конституції яких допускають пе-

ренесення столиці. Я не згадую про випадки тимчасової зміни місцезнаходження найвищих органів державної влади. Схоже на те, що п'ять відсотків таких країн, у яких конституції не визначили назавжди центри державної активності, показують, що існує незадоволення наявним станом речей. Невипадково це країни Африки. Їх столиці, розташовані зазвичай на окраїні держав (часто це портові міста), не відображають сучасних центральністичних прагнень чи розбудови в центрі національних структур державної влади у цих країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. I. Creanga, C. Gruzin (ped.) *Constitutia Republicii Moldova. Articol cu articol. Vilumul 1. Titlul I. Principii generale.* — T. 1. — Chisinau, 2000.
2. Z. Rykiel *Podstawy geografii politycznej/З. Рукель. Основи політичної географії.* — Варшава, 2006. — С. 20-22.
3. F. Longchamps de Berier, M. Zubik, *Ustawa Zasadnicza Państwa Miasta Watykan i inne akty ustrojowe/Основний закон Держави-Міста Ватикан та інші законодавчі акти.* — Варшава, 2008. — С. 4.
4. В. А. Туманов, В. Е. Чиркин, Я. А. Юдин (ред.). *Конституция Российской Федерации. Энциклопедический словарь.* — М. : Большая Российская Энциклопедия, 1997. — С. 173.
5. R. Chiroux, (e): *La constitution de la république française. Analises et commentaries sous la direction de François Luchaire et Gérard Cognac.* — Paris, 1987.
6. E. Meese III (ped.), *The Heritage Guide to the Constitution.* — Regnery Publishing, Inc. — Washington, DC 2001.
7. M. Carbonell (ped.), *Constitucion Política de los Estados Unidos Mexicanos. Comentada y Concordada, Editorial Porrúa i UNAM.* — T. II. — México, 2006.
8. J. E. Sandoval, *Constitucion de Honduras. Comentada con sencillez, Ediciones Jes.* — Tegucigalpa, 1988.
9. H. Mayer, *Das österreichische Bundes-Verfassungsrecht. B-VG. F-VG. Grundrechte. Verfassungsgerichtsbarkeit Verwaltungsgerichtsbarkeit. Kurzkommentar, Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung.* — Wien, 2002.
10. Brij Kishore Sharma, *Intoduction to the Constitution of India.* — Prentice-Hall of India Private Limited. — New Delhi, 2007.
11. J. C. Johari, *The Constitution of India. A Politico-Legal Study.* — Sterling Publisher Private Limited. — New Delhi, 2007.
12. J. Ademola Yakubu, *Constitutional Law in Nigeria.* — Demyaxs Law Books. — Ibadan, 2003.
13. A. R. Brewer-Carias, *La Constitucion de 1999. Derecho constitucional venezolano. (Con el texto ofi cial de la Constitucion publicado inicialmente en la Gaceta Ofi cial No 36.860 de 30-12-1999 y reimpresso posteriormente, con correcciones en la Gaceta Ofi cial No 5.453 Extra. del 24-3-2000), Editorial Jurídica Venezolana, Caracas, 2004.* — С. 406-432.